

יצחק ברוך רוזנבלום

תחילת קיץ ה'תשע"ז

מצב מחקר - מכון "עד הנה" לחקר המורשת התורנית של יהדות גליציה ובוקובינה

תורה, השכלה וחסידות

מחקריי עוסקים בתמורות בדרכי לימוד התורה בגליציה, לאור חדירת תנועות החסידות וההשכלה, במעבר המאות ה-18 וה-19. אני מבקש לאפיין את השינויים שחלו בבית המדרש ומסביב לו, ככל שהתפשטה החסידות וככל שנתפסו צעירים להשכלה. במרכז מחקרי - תנועת "חכמת ישראל" וראשיה בגליציה: שלמה יהודה רפפורט, נחמן קרוכמל ורבי צבי הירש חיות.

מאמרי הראשון, "מורה הנבוכים בין משכילי ולמדני גליציה", עסק בפולמוס על אמונת הרמב"ם שהתנהל בגליציה במחצית הראשונה של המאה ה-19. בפולמוס זה השתקף לראשונה המתח המובנה בעולמם של תלמידי חכמים משכילים.

העיון בפולמוס זה הביא אותי למבט רחב יותר על הקשרים בין משכילי ורבני גליציה עם משכילי איטליה, בייחוד עם שני הבולטים שבהם: שמואל דוד לוצאטו (שד"ל, 1800-1866) ויצחק שמואל ריגיו (יש"ר, 1784-1866).

בתקופה הנידונה, הייתה איטליה ברובה תחת שלטון הקיסרות האוסטרית, ומשכך, הייתה עם גליציה בגבולותיה של ישות מדינית אחת. המציאות המדינית הזו יצרה קשרים חדשים, ובסיוע בתי הדפוס בעיר הבירה ווינה, פרחתה תעשייה ספרותית משותפת למשכילי גליציה ואיטליה.

במאמר שני המסתיים בימים אלו, שכותרתו "לימוד התלמוד ברקע המפגש בין משכילי גליציה ומשכילי איטליה", אני מבקש לתאר את אחת מנקודות החיכוך בין שתי תרבויות יהודיות שונות - ההשכלה הגליצאית הבוקעת מבית המדרש הפולני הישן למול ההשכלה האיטלקית המשמרת את ייחודיותה של תורת חכמי איטליה בעת החדשה - והיא היחס ללימוד התלמוד המסורתי.

משכילי איטליה, ויצחק שמואל ריגיו בייחוד, ראו בעין ביקורתית את עיסוקם המרכזי של משכילי גליציה בעיון התלמודי. אלו, לעומתם, נדרשו להתנצל בפניהם ולהסביר את חשיבות העיון בתלמוד לצרכי מחקר וביקורת. במקביל, "משכילים תורניים" בגליציה עסקו תדירות בביקורת חריפה על יבולם הספרותי של משכילי איטליה, מנקודת מבט פרו-תלמודית.

המפגש בין שתי קבוצות אלו - משכילי גליציה ומשכילי איטליה - מאפשר לעמוד מקרוב על אחד הגורמים המשמעותיים בתהליך חדירתה של "חכמת ישראל" אל תוך גבולות בית המדרש הישן בגליציה. במחקרי מתוארת היטב תרומתם של משכילי איטליה לתהליך זה.

מן המאמר השני אני מסתעף אל ליבת המחקר, והיא התמורות הגדולות במסורת הלימוד בגליציה של המאה ה-19. במאמר שלישי, "ר' צבי הירש חיות וחזונו במחקר התלמודי", אני בוחן את כתביו של אחד הדמויות המרכזיות מבין רבני גליציה במאה ה-19, ועומד על היותם משקפים את השפעת המחקר והביקורת על הלימוד המסורתי.

במקביל, אני מתחקה אחר עקבותיהם של שלושה משכילים-תורניים מלבוב, שפעלו משך זמן קצר כתבורה שכונתה 'הרואים' ועסקו בהוצאה לאור של ספרות משכילית-תורנית. שלושת 'הרואים'

משמשים אב-טיפוס לצעירי בית המדרש שנחשפו אל ההשכלה שמחוצה לו, אך ביקשו לשמר את רגליהם נטועות בבית המדרש, ובמודע או שלא במודע יצרו תרבות תורנית חדשה.